

РІЗНОАСПЕКТНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ
СУТНОСТІ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ

В статтє предложєны некоторые аспекты проблемы образной речи школьников.

Ключевые слова: образность, образная речь, художественный образ.

The paper substantiates some aspects of imagery speech. Imagery speech is considered as a sporadic, specific, variable, style creative, valuable, and therefore significant phenomenon.

Key words: imagery, imagery speech, artistic-aesthetic images.

Дослідження категорії образності в різноплановому контексті передбачає усвідомлення та розуміння образності і як естетичної категорії. Як свого часу відзначав В.В.Виноградов, «Складне і функціонально різнобічне питання про образність художнього мовлення або поетичної мови. Воно не зводиться до проблеми переносного вживання слів, висловів, до проблеми тропів, метафор і порівнянь. Воно належить до центральних питань естетики художнього слова» [1:111]. Іншими словами, образність є особливою формою естетичного освоєння світу. Це поняття входить і до категоріального апарату естетики. Практичне значення використання терміна «образність» як естетичної категорії, на нашу думку, полягає в тому, що вона, концентруючи увагу на продуктивній стороні художнього відображення, дозволяє дослідникам, орієнтуючись на специфічні риси художнього образу, мати критерії адекватності сприйняття творів мистецтва.

Філософією й соціологією, психологією й етикою, естетикою й мистецтвознавством сьогодні визнано, що естетичні відчуття – це найвищий ступінь чуттєвого розвитку, бо естетична реакція зорієнтована не на будь-які об'єкти і відношення, а лише на досконалі, гармонійні. Проблема естетичного у мові на різних її рівнях розглядали багато вчених (Ш.Баллі, В.В.Виноградов, Н.Є.Миропольська, О.О.Потебня, Л.О.Новиков та ін.). Так, О.В.Крутоголова відзначає, що для правильного володіння мовленням важливого значення набуває знання його естетичних характеристик, тобто тих особливих якостей, які використовуються безпосередньо в навчальному процесі. До таких характеристик дослідниця відносить: а) цілеспрямованість, переконливість, впливовість, спонукальність; б) логічну ясність, точність, зрозумілість; в) виразність, емоційність, образність [4:17].

Н.Є. Миропольська розглядає образність слова як важливий стимул естетичного розвитку особистості. Це дало вагомі підстави науковцю, щоби сформулювати критерії сформованості естетичного ставлення до мови: 1) мовна грамотність; 2) естетичне чуття мови (розуміння мистецтва слова, його образності та вміння ним творчо послуговуватися); 3) нахнення, що мобілізує інтелектуальні й емоційні можливості; 4) асоціативність естетичного сприймання, яка сприяє поглибленню розуміння образності слова; 5) творча

уява; 6) розвиненість форм естетичної свідомості: ідеалу, смаку, потреб, оцінки тощо, яка проявляється у здатності точно та образно висловлюватися; 7) вияв індивідуальності, який пов'язується зі становленням особистості [6:24]. На думку Л.О.Новикова, естетичний вплив образного слова пояснюється тим, що воно творчо створюється і відтворюється мовцем. Воно не тільки розуміється, але й переживається [7:45].

Отже, дослідження образності в естетичному аспекті зумовлюється, на наш погляд, актуалізацією його практичної сторони: створення чіткої, злагодженої системи естетичного виховання в загальноосвітніх закладах не можливе без глибокого розуміння закономірностей естетичного впливу мови у процесах безпосереднього мовленнєвого спілкування та ознайомлення з художніми творами.

Огляд та аналіз лінгвістичних (пренагідно лінгводидактичних) джерел засвідчив наявність терміна «образне мовлення». Було зафіксовано такі його визначення: «алегоричне мовлення, що пов'язує з предметом, про який іде мова, низку побічних уявлень, які викликають те чи інше емоційне відчуття» (О.С.Ахманова)[8: 387]; «якщо структура мовлення, впливаючи на свідомість(або виражаючи її), формує конкретно-чуттєві уявлення про дійсність, воно називається образним» (Б.М.Головін) [3:28]; «образність мовлення передбачає володіння засобами мовної образності, які зазнають певних процесів: вибір, повторення, розміщення, комбінювання, трансформування тощо» (Н.В.Гавриш) [2:24].

Зважаючи на багатоаспектність проблеми образності, ми дійшли висновку, що феномен «образне мовлення» слід вважати полікомпонентним утвором, що включає в себе такі аспекти:

- психологічний – із цих позицій образне мовлення – це специфічний, складний процес, деякою мірою, опосередкованого, суб'єктивного відображення фактів, явищ, предметів (їх ознак) доквілля у вигляді конкретно-чуттєвих уявлень, асоціативно пов'язаних один із одним, реальних чи створених уявою в свідомості мовця;

- лінгвістичний (лексико-семантичний, комунікативний) – складний, специфічний процес використання в мовленнєвому спілкуванні з метою певного повідомлення мовних засобів, як стилістично (експресивно) нейтральних, що набувають образного потенціалу шляхом актуалізації їх значень, семантичного зрушення, унесення до них різноступеневих смислових емоційно-естетичних нашарувань, що досягається переважно на лексико-семантичному рівні;

- естетичний – у цьому аспекті образне мовлення становить такий свідомий творчий процес використання мовних одиниць, що стимулює передусім естетичне сприйняття дійсності, в якому раціональна та емоційна сторони знаходяться в єдності, зумовлюють одна одну – пізнання природно існує в переживанні, а емоційність безпосередньо залучається до пізнавального процесу; а також сприяє формуванню певних ідейних переконань, моральних якостей та естетичних смаків мовця;

- лінгводидактичний (практичний) – здатність учнів доречно використовувати в усних (письмових) висловлюваннях показники образності (реалізуються в лінгвістичних та літературознавчих категоріях і опановуються школярами в теоретичному курсі предметів «Українська мова», «Українська література», «Зарубіжна література»), що впливають на емоційно-почуттєву сферу їхньої життєдіяльності.

Обґрунтування окремих аспектів проблеми образного мовлення надало можливість дійти висновку, що феномен «образне мовлення» – явище спорадичне (воно використовується переважно в художньому стилі; при тому в устах мовців, наділених естетичним смаком), специфічне, багатоаспектне, входить до кола досліджуваних проблем із психології, психолінгвістики, літературознавства, лінгвістичних дисциплін: лексики, семантики, стилістики, культури мовлення, лінгвістики тексту, лінгводидактики, а також естетики, поезики, риторики, філософії, мови художньої літератури тощо), стильотворче, повновартісне, а тому й вагоме.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики/ Виноградов В.В. – М.: Высшая школа, 1981. – 320 с.
2. Гавриш Н.В. Формирование образности речи старших дошкольников в процессе обучения родному языку: Дис. канд. педаг. наук: 13.00.07. / Гавриш Н.В – М., 1991. – 188 с.
3. Головин Б.Н. Основы культуры речи: Учеб. для вузов по спец. «Рус. яз. и лит.» – 2-е изд., испр./ Головин Б.Н. – М.: Высшая школа, 1988. – 320с.
4. Крутоголова О.В. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення української мови в школі (5-7 класи): Автореф. дис.. канд. педаг. наук: 13.00.02./Крутоголова О.В. – К.,1994. – 24 с.
5. Меньшикова Л.В. Образные компоненты в мышлении: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01./Меньшикова Л.В. – Ленинград, 1974. – 23с.
6. Миропольская Н.Е. Вслушиваясь в слово: Пособие для учителя. / Миропольская Н.Е. – К.: Рад.шк., 1989. – 195 с.
7. Новиков Л.А. Искусство слова. – 2-е изд., доп./Новиков Л.А. – М.: Педагогика, 1991. – 144 с.
8. Словарь лингвистических терминов/ [Сост. Ахманова О.С.] – 2-е изд., стереотипное. – М.: Совет. Энциклопедия, 1969. – 608 с.